

ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ КК УКРАЇНИ ЩОДО НЕЗАКОННОГО ВИКОРИСТАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ: ТРУДНОЩІ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

APPLICATION OF THE ARTICLE OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE REGARDING THE ILLEGAL USE OF HUMANITARIAN AID: DIFFICULTIES OF QUALIFICATION AND WAYS OF THEIR RESOLUTION

Сушкова В.В., студентка III курсу факультету юстиції
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Пазич А.В., студент III курсу факультету юстиції
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Наукове дослідження присвячене аналізу норми, що міститься у ст. 201-2 Кримінального кодексу України (далі – КК) «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги». У роботі аналізується статистика кримінальних правопорушень, передбачених вищезазначеною законодавчою нормою та робиться окремий наголос на суспільній небезпечності зазначеного діяння. Зокрема, привертає увагу те, що порівняно з минулими роками кількість зареєстрованих випадків скоєння кримінального правопорушення за ст. 201-2 КК різко впало. Таке явище полягає ретельному аналізу, оскільки це може бути свідченням неправильної кваліфікації діянь, що все ж таки підпадають під дію вищезазначеної статті.

Прискіплива увага приділяється відмежуванню кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК від кримінальних правопорушень проти власності, зокрема, шляхом аналізу об'єктивної сторони кримінально-караного діяння, визначеного у нормі ст. 201-2 КК, від діяння у формі розкрадання за ст. 191 КК. Наводяться відповідні судження щодо такого відмежування знаних науковців-правників, зокрема О.О. Дудорова, Р.О. Мовчана, О.К. Маріна, В.М. Киричко.

У науковій роботі комплексно аналізується зміст предмету кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК та підкреслюється значимість спрямованості умислу особи, що скоює зазначене кримінальне правопорушення.

Автори також пропонують певні наукові доробки щодо вирішення проблеми з кваліфікації зазначеного кримінального правопорушення, спираючись на загальну теорію права та на відповідні погляди науковців у сфері кримінального права.

Ключові слова: незаконне використання гуманітарної допомоги, предмет кримінального правопорушення, розкрадання, склад кримінального правопорушення, конкуренція норм кримінального закону, предмет кримінального правопорушення

This scientific research is dedicated to the analysis of the norm contained in Article 201-2 of the Criminal Code of Ukraine (hereinafter – CC) "Illegal use for profit-making purposes of humanitarian aid, charitable donations, or gratuitous assistance." The paper analyzes the statistics of criminal offenses stipulated by the aforementioned legislative norm and places a particular emphasis on the public danger of the specified act. In particular, attention is drawn to the fact that, compared to previous years, the number of registered cases of committing a criminal offense under Article 201-2 of the CC has sharply decreased. This phenomenon requires thorough analysis, as it may be evidence of incorrect qualification of acts that still fall under the scope of the aforementioned article.

Close attention is paid to distinguishing the criminal offense under Article 201-2 of the CC from crimes against property, particularly by analyzing the objective aspect of the criminally punishable act defined in the norm of Article 201-2 of the CC from the act in the form of embezzlement under Article 191 of the CC. Relevant opinions of well-known legal scholars, including O.O. Dudorov, R.O. Movchan, O.K. Marin, and V.M. Kyrychko, regarding such differentiation are presented.

The scientific work comprehensively analyzes the content of the subject matter of the criminal offense under Article 201-2 of the CC and emphasizes the significance of the direction of intent of the person committing the specified criminal offense.

The authors also propose certain scientific developments to solve the problem of qualifying the specified criminal offense, relying on the general theory of law and the relevant views of scholars in the field of criminal law.

Key words: illegal use of humanitarian aid, subject matter of a criminal offense, embezzlement, elements of a criminal offense, competition of norms of criminal law, subject matter of a criminal offense.

Вступ. Зараз для України, що стоїть на сторожі демократичних цінностей, як ніколи є важливою підтримка як з боку міжнародного співтовариства, так і свідомих громадян, які готові здійснювати гуманітарну підтримку Збройних Сил України та громадян нашої держави, постраждалих внаслідок війни. Саме тому КК Законом від 24 березня 2022 р. № 2155-IX було доповнено новою статтею, а саме ст. 201-2, якою встановлена кримінальна відповідальність за діяння щодо використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги з метою отримання прибутку. Необхідність прийняття такої норми була обумовлена низкою обставин, у тому числі й змінами до Податкового та Митного кодексів України, інших нормативно-правових актів, якими спрощувалися процедури визнання певної категорії товару гуманітарною допомогою [5]. Зумовлені потребами воєнного стану ініціативи законодавця потребують позитивної оцінки, однак певні процедурні спрощення надання вкрай важливої підтримки Збройним Силам України та громадянам, постраждалим від війни, стали підґрунтям підвищеної уваги до цих про-

цедур з боку осіб, схильних до протиправних дій, у тому числі використання ними предметів гуманітарної допомоги для отримання неправомірних прибутків.

Виклад основного матеріалу. У рік уведення ст. 201-2 КК у дію, а саме 2022 року, було зафіксовано 384 випадки, серед яких 25 справ було направлено до суду. У 2023 році кількість зареєстрованих випадків за зазначеною статтею склала 189, що становить майже двократне зменшення, однак кількість справ, що була направлена до суду, залишилася на тому самому рівні. У першому півріччі 2024 року було зареєстровано 2949 випадків кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, серед яких лише 64 випадки стосувалися діянь, передбачених ст. 201-2 КК [7]. При цьому варто зауважити позитивну динаміку зростання кількості зареєстрованих волонтерських та благодійних організацій по всій території України [8].

Узагальнюючи наведену статистику, можна дійти висновку, що зареєстровані випадки незаконного використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв

та безоплатної допомоги значно скоротилися. Однак, на нашу думку, такі зміни викликані не високим рівнем правосвідомості населення, а помилкою кваліфікації.

Необхідно також підкреслити, що наведена стаття вирізняється з-поміж інших специфічним предметом, який у цьому випадку входить до обов'язкового елементу складу кримінального правопорушення. Кримінально-правова доктрина та судова практика трактують предмет злочину як річ матеріального світу, з певними характеристиками якої кримінальний закон пов'язує ознаки конкретного складу злочину в діях суб'єкта Дж.

Аналізуючи безпосередньо норму ст. 201-2 КК таким предметом є товари (предмети) гуманітарної допомоги, благодійні пожертви, безоплатна допомога. У той же час, доки певний предмет не визнано гуманітарною допомогою у визначеному законом порядку – такий предмет не відповідає складу статті 201-2 КК України. У примітці 1 для визначення предмету правопорушення законодавець посилається на текст Закону України «Про гуманітарну допомогу», де законодавець надає визначення таким поняттям як «гуманітарна допомога» та «благодійна пожертва».

Щодо тлумачення терміну «гуманітарна допомога» можна зробити такий висновок: Гуманітарною допомогою вважається безоплатна допомога, що здійснена конкретному адресату для досягнення конкретних цілей. Вона може мати форму грошей чи інших матеріальних благ, а може бути у вигляді здійснення певних робіт чи надання певних послуг. Адресатами такої допомоги є особи, що потребують допомоги у зв'язку з матеріально скрутним становищем, введенням воєнного чи надзвичайного стану, виникненням певної надзвичайної ситуації, тяжкою хворобою а також підготовкою до збройного захисту держави.

Визначення такого терміну як «благодійна пожертва» слід навести у наступному вигляді: передача коштів чи майна особою у власність іншої особи чи осіб задля досягнення цими особами певних визначених цілей, які стосуються благодійної діяльності. Такі пожертви є безоплатними.

Також, відповідно до статті 6 зазначеного закону передачу коштів у безоплатному вигляді, передачу майнових прав особам задля досягнення цілей благодійної діяльності слід вважати пожертвою, що здійснена з благодійною метою

З цих положень можна зробити висновок, що головним питанням для кваліфікації діяння, що передбачене статтею 201-2 ККУ, є предмет злочину та питання відповідності тої чи іншої речі, послуги тощо поняттю «гуманітарна допомога», «благодійна пожертва» та «безоплатна допомога». До того ж зазначений предмет має використовуватися за рамками його цільового призначення, тобто місії благодійної діяльності.

Однак, вітчизняна судова практика є досить неоднозначною з приводу цього питання. Твердження цьому є справа, що була вирішена апеляційним судом Дніпропетровської області. Дж У цій справі Суд нижчої інстанції виправдав особу, яка обвинувачувалася за вчинення правопорушення передбаченого частиною 2 статті 15 та частиною 3 статті 201-2 КК, за фактом незаконного збуту під час дії воєнного стану м'ясних консервів гуманітарного призначення з корисливих мотивів. Прийняття такого рішення було зумовлено тим, що не було достатніх підстав вважати, що м'ясні консерви згідно з тлумаченням норм Закону України «Про гуманітарну допомогу» є предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК.

Надалі під час другого розгляду в апеляційній інстанції обвинувачений визнав, що він здійснив спробу продати консерви, набуті у якості гуманітарної допомоги, з метою отримати прибуток, у зв'язку із чим останній і був притягнутий до відповідальності.

У той же час Таращанський районний суд Київської області під час винесення вироку від 01.11.2023 року у справі № 379/1409/23 [13] вирішив, що підозрюваний, укладаючи фіктивні трьохсторонні договори умисно під час воєнного стану, використав кошти, що були надані громадській організації як благодійні пожертви. Загальна сума склала 1 791 000 грн. При цьому важливою обставиною описаної справи, яка зіграла роль у кваліфікації діяння особи, став той факт, що майно було ввезено за декларацією про перелік товарів, які віднесені до гуманітарної допомоги.

Тобто, аналізуючи наведену судову практику виникають суперечності щодо притягнення відповідальності за ст. 201-2 КК. У такому разі виникає думка, що важливим є не тільки зазначення предмету цього кримінального у спеціальному законодавстві, а і усвідомлення особою протиправного збуту товарів або благодійних пожертв, які остання набула у якості гуманітарної допомоги.

Нововведена стаття спричинила дискусії серед наукового кола: більшість науковців стверджують, що ст. 201-2 КК охоплює склади певних злочинів проти власності, зокрема ст. 190 «Шахрайство», чи ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем», або ст. 192 «Заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою». Тим самим науковці підкреслюють, що законодавець встановив повторну кримінальну відповідальність за ті самі діяння, але у розділі VII Особливої частини КК.

Оцінка законотворчої діяльності спонукала науковців здебільшого до аналізу взаємозв'язку між ст. 201-2 та 191 КК.

Зокрема, О. О. Дудоров та Р. О. Мовчан, доктори юридичних наук, професори, стверджують, що до введення ст. 201-2 КК у дію, діяння, передбачені цією статтею, переважно кваліфікувалися б як розтрата, привласнення та заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою власним службовим становищем [4, с. 175].

Кандидат юридичних наук, доцент, О. К. Марін, зауважує, що норми статей 191 і 201-2 КК співвідносяться між собою як загальна та специфічна. Тобто, як виділення із загальної норми іншого складу кримінального правопорушення, сфера регулювання якого знаходиться поза межами цієї статті [9, с. 336].

На думку В. М. Киричко, кандидата юридичних наук, доцента, помилковість вищезазначеної позиції впливає з неточності у співвідношенні ознак розкрадання відповідно до ст. 191 КК із об'єктивного сторонаю кримінального правопорушення, визначеного ст. 201-2 КК. Науковець вважає, оскільки незаконне використання чужого майна не підпадає під кваліфікацію за ст. 192 КК, то і так само використання гуманітарної допомоги для отримання прибутку не можна вважати розкраданням. Також, спираючись на роз'яснення Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності» про форми розкрадання, передбаченого ст. 191 КК, науковець так тлумачить викладене у ст. 201-2 КК: «Перша форма дії, а саме продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги з метою отримання прибутку» не охоплює собою розкрадання у формі розтрата чужого майна, тому що само по собі розкрадання означає *безоплатне* обернення чужого майна на користь третіх осіб. З цього можна зробити висновок, що норми ст. 201-2 та ст. 191 КК ніяким чином не «конкурують» між собою» [6, с. 8-9].

Однак, вищенаведені аргументи можна піддати критиці, оскільки сама Постанова Пленуму Верховного Суду України містить у собі такий текст: «а при розтраті – на користь інших осіб, зокрема це може бути відчуження майна іншим особам для споживання, як подарунок чи *товар*, в обмін на інше майно тощо» [10]. Тобто застосування дефініції «товар» при характеристиці такого

поняття, як розтрата, наводить на думку про те, що відчужене майно можна сприймати і як предмет продажу.

Крім того, цікавим є те, що ст. 201-2 КК встановлює «підвищену» межу вартості майна (350 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (понад 529 тис. грн)), що є предметом цього кримінального правопорушення, у той час як ст. 191 КК нижньої межі вартості такого майна безпосередньо не зазначає [1], однак відповідно до ст. 51 КУпАП виокремлює так звану «нижню межу» для крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрата до двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [2]. З цього випливають труднощі у кваліфікації діянь, пов'язаних із незаконним оборотом на власну користь або користь інших осіб товарів (предметів) гуманітарної допомоги або ж благодійних пожертв та безоплатної допомоги з метою отримання прибутку, якщо їх розмір не досягає межі вартості, визначеної безпосередньо у ст. 201-2 КК [1].

І до того ж, варто звернути увагу на санкції, передбачені порівнюваними статтями. При такій надвисокій межі вартості майна (понад 529 тис. грн) санкція ст. 201-2 КК є менш суворою, аніж санкція ст. 191 КК. При цьому навіть ч. 1 ст. 201-2 КК є проступком та передбачає покарання у виді штрафу від двох до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправних робіт на строк до двох років, або обмеження волі на той самий строк.

На нашу думку, у такому разі слушною є пропозиція доктора юридичних наук, професора М.І. Хавронюка, який пропонує використовувати правило загальної теорії права,

а саме переваги спеціальної норми над загальною. Тобто, у разі, якщо сума майна, яке вважається товаром (предметом) гуманітарної допомоги або благодійної пожертви, є нижчою за встановлену межу у КК (529 900 грн), то діяння варто кваліфікувати залежно від суб'єкта за відповідною частиною ст. 191 КК, нівелюючи таку важливу ознаку кримінального правопорушення ст. 201-2 КК, як корислива мета [3].

Висновки. У дослідженні визначено деякі наукові доробки щодо природи кримінальних порушень та варіативності їх кваліфікацій.

Наразі у КК немає абсолютно чіткого розмежування норми ст. 201-2 КК та інших злочинів проти власності, зокрема передбаченому у ст. 191 КК, що безпосередньо досліджувалося в науковій праці.

Крім того, вітчизняна судова практика свідчить про відсутність єдиного підходу про визначення приналежності предмету до кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК.

До того ж, законодавцем ніби декриміналізується склад кримінального правопорушення, визначеного ст. 201-2 КК, адже санкції зазначеної норми є значно м'якшими, аніж за діяння, передбачене у ст. 191 КК. При цьому зберігається надвисока межа вартості товарів (предметів) гуманітарної допомоги, благодійних пожертв, що особливо контрастує порівняно з вартістю предмета ст. 191 КК.

Проблема співвідношення статей 201-2 та 191 КК в чинному законодавстві залишається і досі актуальною в умовах воєнного стану, і тому потребує подальших ґрунтовних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. *Верховна Рада України*: оф. веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10Text> (дата звернення: 17.04.2025 р.)
3. Хавронюк М. І. За незаконне використання гуманітарної допомоги – кримінальна відповідальність. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/za-nezakonnevykorystannya-gumanitarnoyi-dopomogy-kryminalna-vidpovidalnist>. (дата звернення: 17.04.2025 р.)
4. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Незаконне використання гуманітарної допомоги (ст. 201-2 КК). Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану: наук. – практ. комент. / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін.; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ: Норма права, 2022. С. 172-195.
5. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги. Закону України від 24.03.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#n5> (дата звернення: 17.04.2025 р.)
6. Киричко В. М. Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги (ст. 201-2 КК): проблеми системного тлумачення та практичного застосування і шляхи їх вирішення. *Вісник Асоціації кримінального права України*, 2023, № 1(19). С. 150-181.
7. Злочини щодо гуманітарної допомоги у 2022- I півріччі 2024 р. Веб-портал: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 17.04.2025 р.)
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Веб-портал: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 17.04.2025 р.)
9. Марін О. К. Проблеми кримінально-правової оцінки незаконного використання гуманітарної допомоги за КК України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 334–338. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/74> (дата звернення: 17.04.2025 р.)
10. Про судову практику у справах про злочини проти власності: Постанова Верховного суду України від 06.11.2009 № 10. *Верховна Рада України*: оф. вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text> (дата звернення: 17.04.2025 р.)
11. Про гуманітарну допомогу: Закон України від 22.10.1999 р. № 1192-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text> (дата звернення: 17.04.2025 р.)
12. Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 24.07.2023 року у справі № 202/5006/22. (дата звернення: 17.04.2025 р.)
13. Рішення Тарашанського районного суду Київської області у справі № 379/1409/23. (дата звернення: 17.04.2025 р.)